

ФОРМИ ЗАХИСТУ ПРАВ СУБ'ЄКТІВ КОРПОРАТИВНИХ ВІДНОСИН ЗА ЦИВІЛЬНИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ

Зудіхін О.В.,

*здобувач кафедри цивільного права
Національного університету «Одеська юридична академія»*

Наукова стаття присвячена аналізу форм захисту прав суб'єктів корпоративних відносин, які передбачені в цивільному законодавстві України. На підставі дослідження загальнотеоретичних положень поняття захисту в цивільному праві України та окремих елементів права на захист виявлені форми захисту, проведено розмежування між «формою» та «способом» захисту та сформульовані авторські висновки щодо форм захисту та судової форми захисту суб'єктів корпоративних відносин.

Ключові слова: форма захисту, корпоративні права, юрисдикційна форма захисту, судовий захист.

Научная статья посвящена анализу форм защиты прав субъектов корпоративных отношений, которые предусмотрены в гражданском законодательстве Украины. На основании исследования общетеоретических положений понятия защиты в гражданском праве Украины и отдельных элементов права на защиту обнаружены формы защиты, проведено разграничение между «формой» и «способом» защиты и сформулированы авторские выводы относительно форм защиты и судебной формы защиты субъектов корпоративных отношений.

Ключевые слова: форма защиты, корпоративные права, юрисдикционная форма защиты, судебная защита.

The scientific article is devoted the analysis of forms of defence of rights for the subjects of corporate relations, which are foreseen in the civil legislation of Ukraine. On the basis of research of general theoretic positions of concept of defence in the civil law of Ukraine and separate elements of right of defence found out the forms of defence, differentiating is conducted between a «form» and «method» of defence and author conclusions are formulated in relation to the forms of defence and judicial form of defence of subjects of corporate relations.

Keywords: The form of defense, corporate rights, judicial form of protection, court protection.

Сучасні правовідносини в сфері цивільного обігу товарів, робіт та послуг важко уявити без функціонування таких специфічних суб'єктів як господарські товариства, які виступають як в ролі виробників так і в ролі продавців, покупців та споживачів зазначених благ. Складні процеси регулювання діяльності господарських товариств потребують прикладення зусиль значної кількості фізичних осіб, які виступають як їх засновниками, так і їх найманими працівниками.

Сьогодні корпоративні відносини господарських товариств досліджуються вченими-цивілістами та вченими-господарниками. Окремі проблеми регулювання корпоративних відносин розглядалися такими вченими як О.М. Вінник, О.В. Дзера, Н.С. Кузнецова, І.М. Кучеренко, Н.О. Саніахметова, Р.О. Стефанчук, І.В. Спасибо-Фатєєва, Є.О. Харитонов, О.І. Харитонова, В.С. Щербина та інші правознавці.

В останні роки окремі питання корпоративних відносин були предметом дисертаційних досліджень, зокрема О.А. Воловик., О.Р. Кібенко, О.М. Переверзева, К.В. Денисенко та інших дослідників.

Не дивлячись на досить жвавий інтерес до проблем регулювання корпоративних відносин в сучасній юридичній літературі, питання визначення цивільно-правових форм захисту інтересів суб'єктів корпоративних відносин, не були предметом окремих досліджень.

Метою цієї статті є виявлення цивільно-правових форм захисту прав суб'єктів корпоративних відносин та особливостей їх застосування у сфері корпоративних відносин.

Питання про форму захисту цивільних прав та охоронюваних законом інтересів як необхідного структурного елементу механізму її захисту, в тому числі й стосовно захисту корпоративних прав учасників господарських товариств є досить актуальним. Р.Є. Гукасян відзначає, що дана проблематика становить той рівень, на якому фокусуються й переломлюються взаємозв'язки матеріального й процесуального права, кардинальні питання процесуальної науки [1]. Слід погодитися, що захист прав і законних інтересів корпоративних прав у тій чи іншій формі є об'єктивною необхідністю. Правий Д.М. Чечот в тому, що, видаючи норму права, і тим самим, передбачаючи можливість виникнення на її основі суб'єктивних прав і інтересів, держава зобов'язана передбачити й відповідну форму їх захисту [2].

Для дослідження форм захисту корпоративних прав у першу чергу необхідно визначити саме поняття „форма захисту”.

Аналіз юридичної літератури свідчить про те, що підхід учених до розв'язання цього питання неоднозначний. М.С. Шакарян під формою захисту суб'єктивних прав розуміє визначений порядок захисту права тим чи іншим юрисдикційним органом (органом вирішення цивільних справ) [3]. До встановленого законом порядку примусового здійснення права зводить форму правового захисту і В.П. Волжанин [4].

Численні автори трактують досліджуване поняття у вигляді визначеної діяльності. Проводячи межу між поняттями „форма захисту” і „спосіб захисту” А.О. Власов зазначає, що під формою захисту слід розуміти визначе-

ну законом діяльність компетентних органів щодо захисту права, яка полягає у встановленні фактичних обставин цивільної справи, застосуванні відповідних норм права, визначенні способів захисту права і винесення рішення [5]. Аналогічний підхід вбачається й у М.К. Треушнікова [6]. До діяльності із застосуванням способів захисту зводять досліджуване поняття П.А. Варул [7].

У науці простежується й підхід, відповідно до якого форма захисту розглядається як комплекс внутрішніх узгоджених організаційних заходів щодо захисту суб'єктивних прав і охоронюваних законом інтересів.

Найбільш прийнятним, на наш погляд, є зведення досліджуваного поняття до визначеної діяльності компетентних органів. У зв'язку з цим, заслуговує на увагу, як найбільш обґрунтований, висновок про те, що форма захисту має бути спрямована на того, хто здійснює право на захист, а спосіб – як той чи інший суб'єкт захисту це робить, за допомогою яких заходів. Форма захисту права вказує на суб'єкт, який здійснює це право, і її потрібно відрізнити від порядку його здійснення, оскільки він розкриває, як право на захист реалізується в межах тієї чи іншої форми [8].

Відповідно до норм ЦК України, захист цивільних прав і інтересів здійснюється судом (ст. 16 ЦК України) 9]. Президентом України, органами державної влади, органами автономної республіки Крим або органами місцевого самоврядування (ст. 17 ЦК України), нотаріусом (ст. 18 ЦК України). Вперше, відповідно до ст. 19 ЦК України, своє легальне правове закріплення отримав самозахист цивільних прав. Таким чином, законодавець закріпив як юрисдикційну так і неюрисдикційну форму захисту.

У цивілістиці форми захисту класифікуються й залежно від природи юрисдикційного органу, який здійснює захист. Так, А.А. Родіонов виділяє судову, адміністративну, арбітражну, нотаріальну й суспільну форми захисту [10]. Аналогічний підхід простежується й у загальноправовій теорії. Д.М. Чечот до форм захисту відносить судову, адміністративну, арбітражну, нотаріальну й суспільну форми.

Г.О. Свердлик і Е.Л. Страунінг вказують на існування трьох форм захисту: судової, адміністративної та самозахисту [11].

Не претендуючи на концептуальне вирішення проблеми розмежування форм захисту цивільних прав, яка виходить далеко за межі даної статті, слід, проте, відзначити, що при розмежуванні форм захисту права необхідно: враховувати характер матеріально-правових вимог, що підлягають розгляду, особливості і характер компетенції того органу, який розглядає дану вимогу; специфічні особливості самого порядку розгляду спору.

Тому, класифікуючи форми захисту корпоративних прав учасників господарських товариств, з врахуванням усіх вказаних вище точок зору, проблему форм захисту цих прав можна, на наш погляд, звести до двох форм: юрисдикційну й неюрисдикційну. Юрисдикційна форма захисту означає можливість захисту корпоративних прав учасників господарських товариств у судовому або адміністративному порядку. За загальним

правилом, захист прав учасників господарських товариств здійснюється у судовому порядку. Спеціальним порядком захисту корпоративних прав вважається адміністративний порядок, який застосовується у випадках, передбачених законом. Неюрисдикційна форма захисту прав учасників господарських товариств - захист права власними діями уповноваженої особи, без звернення до державних та інших уповноважених органів. Така форма захисту має місце при самозахисті прав і при застосуванні уповноваженою особою заходів оперативного впливу. Представляється, що саме юрисдикційна форма захисту прав учасників корпоративних відносин є найбільш поширеною та досконалою.

Із проведеного дослідження можна зробити такі висновки:

Незважаючи на те, що суд є найавторитетнішим правозахисним органом, такий шлях захисту акціонером своїх прав не завжди можна назвати найефективнішим. З врахуванням затяжного характеру (подекуди навіть на кілька років) судових розглядів спорів з корпоративного управління, цей спосіб захисту може виявитись для акціонера неактуальним, а отже й недоцільним. За таких обставин адміністративний захист його прав, який в межах своїх повноважень здійснює Державна комісія з цінних паперів та фондового ринку, часом може бути більш оперативним, а отже і ефективним.

Усі спори між господарським товариством та його учасником (засновником, акціонером), у тому числі учасником, який вибув, а також між учасниками (засновниками, акціонерами) господарських товариств, пов'язані зі здійсненням ними корпоративних прав та виконанням обов'язків учасника господарського товариства, на підставі пункту 4 частини першої статті 12 ГПК підвідомчі (підсудні) господарським судам незалежно від суб'єктного складу учасників спору [12].

Судова форма захисту займає пріоритетне місце серед форм захисту, існує постійно і носить універсальний характер [13]. Такий висновок ґрунтується на наступному.

- Судова форма захисту є діяльністю судів, які відповідно до Конституції України є носіями судової влади. Жодні інші органи не мають права здійснення правосуддя. Судова влада самостійна і діє незалежно від законодавчої і виконавчої влад. Саме таке становище суду дає гарантію законності і обґрунтованості судових актів, об'єктивності судів при вирішенні юридичних справ за участю учасників господарських товариств.
- Судова форма захисту права максимально пристосована для вирішення спорів, пов'язаних з порушенням або можливістю порушення корпоративних прав учасників господарських товариств, оскільки діяльність судів з вирішення спорів опосередкована у процесуальній формі. Процесуальна форма є гарантією винесення законного і обґрунтованого судового акту у справі, а, отже, захисту учасників господарських товариств. Судова форма захисту носить універсальний характер, оскільки у судовому порядку може бути

захищене будь-яке корпоративне право учасників господарських товариств чи їх законний інтерес. Усі інші проблеми пов'язані з дослідженням сутності форм захисту в цивільному праві України, зокре-

ма детальніше дослідження адміністративної, судової та інших форм захисту, що існують в теорії та практиці виходять за межі цієї статті і становлять *перспективні напрямки подальших наукових розвідок*.

СПИСОК ВИКОРСИАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Гукасян Р.Е. Влияние материально-правовых отношений на форму процесса в исковом производстве // Вопросы развития и защиты прав граждан. – Калинин: Калининский гос. ун-т, 1977. – С.26.
2. Чечот Д.М. Субъективное право и формы его защиты. – Л.: Изд-во Ленингр. ун-та, 1968. – С.53.
3. Гражданский процесс: Учебник / Под ред М.С. Шакарян. М., 1993. – С.6 (560 с.)
4. Воложанин В.П. Несудебные формы разрешения гражданско-правовых споров. – Свердловск: Ср.-Уральское книжное изд-во, 1974. – С.6.
5. Власов А.А. Гражданское процессуальное право: Учебник. – М.: Велби, 2003. – С.12-13.
6. Треушников М.К. Судебная защита гражданских прав // Учебник гражданского процесса. – М., 1996. – С.20.
7. Варул П.А. О некоторых теоретических вопросах защиты субъективного гражданского права // Проблемы понятийного аппарата наук гражданского и гражданско-процессуального права. – Ярославль, 1987. – С.26.
8. Свердлов Г.А., Страунинг Э.Л. Защита и самозащита гражданских прав: Учебное пособие. – М.: „Лекс-Книга”, 2002. – С. 35, 37.
9. Цивільний кодекс України. – Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 40 – 44. – Ст. 356.
10. Родионов А.А. Понятие способов защиты прав при неисполнении договорных обязательств // Юрист. – 2001. – № 9. – С. 36
11. Свердлов Г.А., Страунинг Э.Л. Защита и самозащита гражданских прав: Учебное пособие. – М.: „Лекс-Книга”, 2002. – С.37.
12. Про практику розгляду судами корпоративних спорів: Постанова Пленуму Верховного суду України від 24 жовтня 2008 року №13 // Вісник Верховного суду України – 2008. – № 11.
13. Чечот Д.М. Субъективное право и формы его защиты. – Л.: Изд-во Ленинградского ун-та, 1968. – С. 53; Осипов Ю.К. Подведомственность юридических дел. – Свердловск: Ср.-Уральское книжное изд-во, 1973. – С.93-94.